

***O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ALOQA, AXBOROTLASHTIRISH VA
TELEKOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI DAVLAT QO'MITASI***

***TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI UNIVERSITETI
NUKUS FILIALI***

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI KAFEDRASI

**KOMPYUTER INJINIRINGI FAKULTETINING
INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI MUTAXASSISLIGI**

4-kurs talabasi

Abdirahmanov Habibullaning

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

MAVZU:

**Maishiy texnikani internet orqali
masofaviy xarid qilish maqsadida
elektron magazinini ishlab chiqish**

ILMIY RAHBAR: _____

dots. T.ARZIMBETOV

KAFEDRA MUDIRI: _____

dots. T.ARZIMBETOV

Nukus 2014 y.

MUNDARIJA

KIRISH

I.BOB ELEKTRON TIJORAT BOZORI TUSHUNSHASI VA TEKNOLOGIYASI

1.1. Elektron tijorat bozori tushunshasi.....	5
1.2. Elektron tijorat tizimi asoslari.....	7
1.3. Elektron tijorat texnologiyasi.....	9
1.4. Elektron to'lamlar va hisoblash turlari.....	10

II.BOB VEB-DASTURLASH ASOSLARI VA ZAMONAVIY PLATFORMALAR

2.1. "Klient-server" arxitekturasi.....	13
2.2. PHP dasturlashtirish tili	15
3.3. Internet magazin yaratishning zamonaviy tizimlari.....	20

III.BOB PHP VA MYSQL YORDAMIDA ELEKTRON MAGAZIN UCHUN INTERNET SAYTINI YARATISH

3.1. PHP va MySQL bog'liqligi va mysql ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi	24
3.2 PHP yordamida mysql ma'lumotlar bazasiga bog'lanish	26
3.3. Maishiy texnika buyumlari internet magazinini ishlab chiqish.....	31

XULOSA

ADABIYOTLAR

ILOVA

KIRISH

Hozirgi axborot texnologiyalar rivojlangan bir davrida har bir savdo korxonasi global internet tizimi orqali dunyoning barcha davlatlari bilan aloqaga kirishish va shu yo'l bilan o'z mijozlari sonini orttirishga harakat qilmoqda. Albatta buning uchun Internet tizimida ishlaydigan biror magazin yoki auksion kerak bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi:Bugungi kunda zamonaviy biznes muvafaqiyatlari rivojini axborot texnologiyalarsiz amaliy jihatdan tasavur etish mumkin emas.U yildan-yilga inson hayotining barcha yo'nalishlariga kirib bormoqda.Mamlakatimizda doimo internetdan foydalanuvchilar soni ortib bormoqda ,shuning uchun ham zamonaviy dunyoda ,korxonalar muvafaqiyati uchun hozirgi vaqtda savdo-sotiqni tarmoq orqali amalga oshirishni ma'qul ko'rmoqdalar.Internet –magazinlar korxona sarf-xarajatlarini kamytiradi, masalan odatdagi magazinlarga qarab chiqadigan bo'lsak xaridorlarning xarid uchun to'lovni amalga oshirishda bitta sotuvchiga to'lash ancha qiyinchilik tug'diradi internet magazinlarda esa bitta konsultantning o'zi yetarli.

Shunday ekan,elektron tarzdgagi savdo –sotiq korxonalarning samarador ishlashini ta'minlaydi.

Internet –magazin odatiy magazinlarga qaraganda quyidagi imkoniyatlarni beradi:

a)Internet-magazinlar kecha-kunduz va har kuni, tushlikda tanaffuzsiz ,dam olish kunlarsiz va bayram kunlarida ham ishlaydi;

b)xohlagan xaridor ,yerning xohlagan joyida turib magazindagi mahsulotlarni xarid qilish imkoniyatiga ega;

d) internet-magazin sotuvchi-konsultant ijarga olish kerak emas,xaridor mahsulot haqida batafsil ma'lumot olish huquqiga ega.

e)Internet-magazin maydon bilan chegaralanmaydi.Uni ko'p miqdordagi mahsulot va ko'p miqdordagi xizmatlar bilan kengaytirish mumkin;

f)Internet-magazin yaratish odatdagi magazinlardan ko'ra oz muddat va kam sarmoya sarflanadi.

g)Internet-magazin yaratish uchun turli xil ruhsatnomalar va litsenziyalar olish shart emas;Uni yong'in xavfsizligi inspektori , sanepidemiya va boshqa xizmatchilar tekshirishi shart emas; yuqoridagilarni hisobga olib xulosa qiladigan bo'lsak Intenet texnologiyalari asosida elektron tijorat va uni tashkillashtirish jarayonini o'rganish dolzarbmasalalardan hisoblanadi.Shuning uchun ushbu sharoitlar va holatlar quyidagi bitiruv malakaviy ishini mavzusini saylashga olg'a maqsadlar sari intilishga asos bo'ladi.

İshning maqsadi:Maishiy texnika buyumlarini masofaviy xarid qilish uchun internet magazin yaratish ;

O'rganilgan masalalar:

- Elektron tijorat bozori tushunchasi
- Elektron tijorat tizimi asoslari
- Elektron tijorat texnologiyasi
- Elektron to'lamlar va hisoblash turlari
- Veb dasturlash asoslari
- Zamonaviy internet magazin yaratish platformalari
- İnternet magazin tashkillashtirish jarayoni

I.BOB. ELEKTRON TIJORAT BOZORI TUSHUNSHASI VA TEXNOLOGIYASI

1.1 Elektron tijorat bozori tushunshasi

Shuni aytish lozimki, "elektron tijorat" tushunchasiga qat'iy ta'rif berish bugungi kunda oddiy ish emas. Gap shundaki, bir tomondan, ommaviy axborot vositalarida va taniqli nashriyotlarda elektron tijorat tovarlarni Internet ishlatish orqali sotib olish, deya ta'riflanadi. Ikkinchi tarafdin, ixtisoslashtirilgan nashriyotlarda elektron tijoratni juda ko'p ta'riflari keltiriladiki, ularda ushbu global xodisaning u yoki bu qususiyati qirralari qayd etiladi. Umumiy qolda bu erda "elektron" va "tijorat" so'zlarini tashkil etuvchilari bugungi kun hisobi bilan qanday ma'no berishini bilib olish lozim. Shundan kelib chiqib, elektron tijorat tushunchalarini amaliy nuqtai nazardan aniqlashtirish bilan chegaralanamiz. Elektron tijorat tushunchasi ostida tovar buyurtmasini qabul qilish, to'lovni amalga oshirish, tovar (xizmat bajarilishi) etkazib berilishidagi boshqaruvda qatnashuvni o'z ichiga oluvchi operatsiyalarning (amallar) yopiq siklli texnologiyasi tushuniladi. Ushbu amallar (operatsiyalar) axborot texnologiyalari va elektron vositalar yordamida o'tkazilib, egalik etish yoki ishlatish huquqini bir yuridik (jismoniy) shaxsdan ikkinchisiga o'tishi ta'minlanadi. Keltirilgan ta'rif elektron tijoratning "ideal" tushunchasini yoki boshqa so'zlar bilan elektron tijorat tizimlarini tashkil etishda intilishi lozim bo'lgan maqsadni o'zida aks ettiradi. haqiqatda bugungi kunda faqat keng rivojlangan elektron tijorat tizimlarigina barcha tijorat kelishuvlar to'liq yopiq amallarni (operatsiyalar) elektron yo'l bilan o'tishini ta'minlaydi. Keyinchalik esa biz shunga amin bo'lamizki, elektron tijorat sinfiga kiruvchi deb qabul qilingan tizimlarning asosiy qismi operatsiyalar (amallar) bajarilishining elektron va odatiy usullari, masalan tovar va xizmatlar to'lovini o'z ichiga oladi. Yuqorida keltirilgan ta'rifda "savdo" va "Internet" so'zlari yo'q bo'lishiga sabab shuki, elektron tijoratda savdo xususiy holat va Internet elektron tijoratni kiritish bo'yicha axborot texnologiyalari vositalaridan biri hisoblanadi. Elektron tijoratda Internet imkoniyatlari 90 -yillardan faol ishlatila boshladi. Elektron tijoratning o'zi esa bundan uzunroq tarixga ega. Elektron tijorat

tushunchasining paydo bo'lishi 1948 yilda g'arbiy Berlinni kerakli material -texnik xom ashyo bilan ta'minlash uchun g'arbiy mamlakatlar tomonidan bunyod etilgan avia ko'prikn tashkillashtirish ishlarida qo'llanilgan amaliyot bilan bog'lanadi. Ushbu ko'prik deyarli 11 oy faoliyat ko'rsatib, shahar ehtiyojlari to'g'risida juda tez va aniq ma'lumotlar uzatilishini talab qilgan. Agar Berlin avia ko'prigini elektron tijoratning paydo bo'lish nuqtasi yoki aloqida epizodi hisobida ko'rsak, 30 yillik AT&T korporatsiyasi loyihasining ish faoliyati boshlanishini elektron tijorat tizimi faoliyatining boshlanishi, deya hisoblash mumkin. Loyihaning asosiy g'oyasi AT&T korporatsiyasi telefon chaqiruvlarini operator orqali qayta ishlovning narxini kamaytirish uchun chaqirilgan abonentlar shaharlararo so'zlashuv uchun hisobini avtomatik usuli kashf etilganligida va patentlanganligida tashkil topdi va bu o'z navbatida, 800 talik raqamlar xizmatining tashkil topilishiga asos bo'ldi. AQShda, misol uchun, har yili bu xizmat orqali 100 mlrd. dollarlik shartnoma tuziladi.

Elektron savdosidagi chiqimlar sanoatning ichki xarakteriga aloqadar bo'ladi. Elektronli effektiv sxemaning savdo nuqtasini o'ylab topish-internet orqali echiladi.

O'zbekiston Internet tarmog'idan foydalanish orqali biznes faoliyati rivojlanishining dastlabki bosqichida turibdi. Shu bilan birga, ushbu jarayon boshlangan. Internetdan foydalanuvchilar soni sezilarli darajada o'sishi kuzatilmoqda. Hozirgi paytda Respublikamizda elektron biznesning predmetini asosan kitoblar, audio hamda videokassetalar va xizmatlarning ba'zi turlari tashkil qiladi. Qayd etilgan tovarlar tanlovi ularni xaridorga yetkazish nisbatan osonligi bilan izohlanadi. Bu esa respublikada yaxshi rivojlanmagan transport infratuzilmasi uchun ayniqsa muhimdir. Ekspert ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan elektron magazinlar soni 100 taga yaqin. Ularning 70 foizi Toshkentda joylashgan. Ushbu magazinlarda chop etilgan nashrlarning elektron versiyalarini sotib olish, kitoblar, musiqa hamda video-kompakt disklar, kompyuter o'yinlari, tibbiy maqsaddagi tovarlar va xizmatlar,

video-mahsulot montaji uchun uskunalar hamda dasturiy ta'minotni, san'at asarlarini sotib olish mumkin. Maxsuslashtirilgan elektron magazinlaridan tashqari, tovarlarni keng assortimentini taklif etadigan savdo uylari ham mavjud (avtomobil ehtiyot qismlari, kompyuterlar va maishiy texnika, xo'jalik tovarlari, qurilish materiallari, ofis mebeli, antikvariat va h. k.). Internet yordamida, shuningdek, moliya, ishga yollash, turizm sohasida fond, riyolterlik, kompyuter va boshqa bozorlarida ishlaydigan firmalarning turli xil xizmatlaridan foydalanish mumkin. Misol tariqasida biz www.torg.uz oziq-ovqat mahsulotlari uchun mo'ljallangan elektron magazin, www.artel.uz esa texnika mahsulotlarini sotib olish uchun mo'ljallangan elektron magazinlarni aytib o'tishimiz mumkin.

1.2 Elektron tijorat tizimi asoslari

Elektron tijorat serverining qo'llovchi bir qator yuqori sinf tizimlari bor. Ulardan: System/390-IBM kompaniyasida va Java qushimchada- TCP/IP, kirish/chiqish tizimlari.

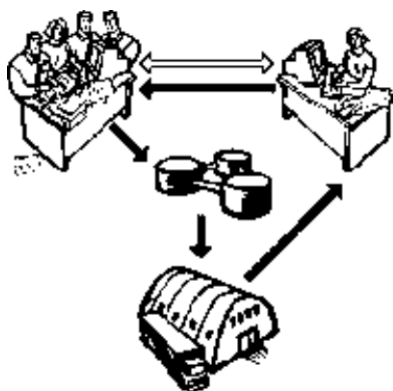
«Formoza» firmasining Internet magaziniga tegishli (Web server, Web server qo'shimchasi) tizim turi eng engil va arzon baholanadi. Pentium/90 da 48 Mb OZU funktsiyasi OS Solaris jarayonida mijozga xizmat ko'rsatadi.

Bu xizmat orqali taniqli, belgili sotuvchi Web orqali bir qancha Hewlett-Packard kabi serverlarga ega bo'lgan.

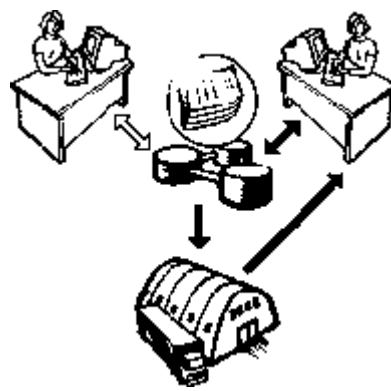
Elektron tijoratda bu tizimlar o'z xizmat vazifasini oqlab chiqadi. Biznesda Internet texnologiyaning hozirgi turida Web sayt elektron katalogida ish olib borish o'rinli. Sababi elektron tijorat bu Internet texnologiyasi yordamida pul topish. Elektron aloqa savdosida bu uch yo'nalishda ko'rsatiladi:

1. Aniq texnologiyali platformasini tanlash.
2. Raqobat o'sishini beruvchi mahsulotni ishlab chiqish.
3. Biznes-jarayon va kerakli infratuzilmani ishlab chiqish.

Shu uch yo'nalishning bittasi qoldirilsa-mahsulot sifati pasayadi. Aloqa sohasida Onlayn – savdosini yuritish yo'llari birinchi rasmdagi sxemada ko'rsatilgan.

Boshlashga qadar.

Boshlashdan keyingi.

Bu metodlar kredit kartochkalari onlayn savdosini yuritadi. Unda Yangi to'lamli instrument turlari: smart-karta sonli pullar (digital cash), mikro to'lamlar va elektron cheklari. Hozirgi zamon talabiga mos rus aloqasida-Oson eng foydali savdo loyihasi hisoblanadi. Internet orqali kitob savdosi 40% o'sishni ko'rsatadi.

Bu xizmatlarni aloqada – Trans Inform serveri, CyberPlat tizimi yordamida bajaradi.

Onlayn-rejimida Internet orqali xizmat, belgili Demos xizmati dial-up ga kirish 34% o'sishni ko'rsatadi.

Kompyuter texnologiyasida kitoblarga aloqadar magazinlar informatsion bozorin yuritishda kata rol uynaydi. Bunday do'konlarning biri Moskvadagi «İks-Mir do'koni.

Axborot bozorida savdo yuritish ko'rsatkishi bo'yicha quyidagilar aniqlangan:

- komunal xizmat, telefon to'lamlari 50% o'simni;
- musiqali kompakt – disklarni sotib olish 40% o'simni;
- video kasetalar 28% o'simni ko'rsatadi.

«Platina» tijorat bankining CyberPlat tizimi 1998-yili mart oyida ish boshlab , elektronli savdo bozorida Rossiyada birinchi o'rinni egallagan. Bu tizim turi do'konlarda kredit kartochkalar, onlayn-rejimida to'lamli hisoblashish, bank hisobi yo'rdamida kelishish va boshqa yo'llar Bilan xizmat ko'rsatadi.

1.3 Elektron tijorat texnologiyasi

Business-to-business sektori Elektron tijorat bozorida Web dan foydalanish orqali savdo tizimin yuritish bo'yicha **Business-to-business (savdodan savdoga) sektori** ish olib boradi. WalMart kompaniyasi Kompyuter texnologiyasida, Kompyuterlar orasida savdo aloqasin yuritish fikrin o'ylab topgan. Kichkinagena xato – kamchilik savdo bazasida kata chiqimga olib keladi. Kompaniya xizmatkori qoidalarga javob bermagan holda xizmat ko'rsatsa kompaniyaga katta yo'qatishga dush kelishi mumkin. Bu xizmat borasida – Massachutesk texnologiya instituti xizmatkori Piter Roden yangi usul o'yla topdi. Yani buyurtma beruvchi Web brouzerdan foydalangan holda muhtojin qanoatlantiradi yoki buyurtma beradi.

Roden tizimi natijasida Supply Works kompaniyasi yuzaga keldi.

Kompaniyaning 40%-60% chiqimlarin shu tizim bajarishi natijasida, u bir qator jahonga taniqli kompaniyalar qatoridan o'rin olgan. Masalan kompaniya – Amerika Ekspress, IBM, Chiz Manxetten Bank va boshqalar bir qatorda turadi.

Elektron ma'lumotlarni almashish metodi, onlayn rejimida yigirma besh yildan qo'llanilib kelmoqda, va 45 mld dollar ko'rsatkishiga ega.

AQSh kompaniyalari rejimlari yiliga umumiy 500 mld miqdor ko'rsatkishiga ega.

Elektron ma'lumotlarni almashish (EDI) metodi ishning o'nimdorligiga va tezligiga to'liq javob beradi. Talablarni 48-18 soat ichida ko'rib chiqish imkoniyotiga ega.

Talabgar qog'ozli xujjat turida ish topshirsa u 150 dollar miqdorida baholanadi, EDI da elektron ma'lumotlarni almashishda bo'lsa bu ko'rsatkish 25 dollarga qisqaradi. Bu tizim internetda boshqada kompaniyalar uchun keng mumkinchiliklarni yaratib berdi.

Business-to-consumer sektori

Bu sektor, yani biznes sotib oluvchi elektron tijorat sektori, korxonalar uchun yaratilgan qulay tizim turi. Sababi bu sektor yordamida korxonalar o'z

mahsulotlarin (tovarlarin) har qil ko'rsatkishda savdo bazasiga joylashtira oladi. Masalan Internet do'konida, auktsionda, buyurtma beruvchi tizimlarda.

Internet magazin, onlayn rejimidagi korxonaning dasturiy oynasi bo'lib sanaladi. Internet magazin korporativ Web saytning ajralmas bir qismi deyish mumkin.

Internet magazin funktsiyalari (turlari)

- Tovarni sotish va xizmat ko'rsatish;
- mijozni tovar haqidagi ma'lumot bilan ta'minlash;
- o'zining biznesi bilan tanishtirish;
- «klient-sotuvchini» avtomatlashtirish;
- qo'shimcha klientlarni tortish;
- resursga kelivchilar bilan aloqa o'rnatish;
- internet magazin boshqaruvchisi imidji (xizmat tuzilishi)

Natijasi:

- tovar va mahsulotni sotishning ko'tarilishi;
- yangi ma'lumotlarga ega bo'lish;
- mahsulot birligin rivojlantirish yo'nalishi;
- mijoz-portretin olish mumkinchiligi;
- sotib oluvchilar bazasin kengaytirish;

1.4 Elektron to'lamlar va hisoblash turlari

Plastik kartochalar standart 1856.6 mm 53.9mm 0.76 mm o'lchamda platstmassadan iborat. Bank tizimida plastik kartochkalarda-kartochkaning egasin ismi familiyasi, hisob nomeri, rasmi yoki imzo ko'rsatilgan bo'lishi mumkin.

Imprinter yordamida kartochkadagi ma'lumotlar chekga o'tkarilishi mumkin, va bu chekning yoki kartochkaning ikkinchi nusqasi bo'lib hisoblanadi.

Kartochkadagi shtrix kodi belgilari infraqizil nurlar yordamida ko'rib chiqiladi.

To'lamli tizimda bunaqa plastik kartochkalar arzon narxda turadi, yoki boshqa kartochka turlariga nisbatan engil turi sanaladi.

Hozirgi vaqtda magnit chiziqli kartochkalar keng tarqalgan. U ISO 7811 uch bog'anadan iborat. Bunda 1, 2 bog'anada ma'lumotlar saqlanadi, uchta ko'shimcha limit ko'rsatkichini yozishga bo'ladi. Shtrix kodli va magnit chiziqli kartochkalar orasida ulkan farq bor. 1992-yil AQSh da magnit chiziqli kartochkalardan bir mlrd dollar ziyon ko'rilgan. Kartochka tizimlarin himoya qiluvchi VISA va MasterCard/Evropay qo'shimcha grafik himoyalovchi belgilar: gologramma va har qil shrift belgilari quyilgan.

Kartochkaning ikkinchi tarafida to'lamli sistema logotipi kartochka nomeri ko'rsatilgan. Birinchi son olti sondan iborat bo'lib bank kodi, kelasi to'qqiz son kartaning bank nomeri, so'ngi son – nazorat qiluvchi gologrammaga kiritilgan son.

Smart kartalarda ma'lumotlar mikrosxemaga tushirilgan bo'ladi. Karta yodining ko'lami 32 bayttan 16 kilobayt oralig'ida bo'ladi. PPZU (EDROM) turida hisoblash ulkan ziyonli chiqimlarning oldini oladi. Shunindek hisob raxamida PPZU bilan birga ESPPZU, OZU, PZU markaziy potsessorlar mavjud. ESPPZU da diapazon ko'rsatkichi 1-8 kbayttan 64 baytga qadar ko'tarilishi mumkin. Shunga asoslanib Amerika Ekspressii SET standartida ish olib borishni maqul topdi. SET orqali Web brauzerda sotib oluvchi va sotuvchi dasturga birday vaqtda kiradi.

CyberCash

CyberCash kompaniyasi AQSh Virjiniya shtati, Reston shaxrida joylashgan bo'lib shu SET standartlarida savdo yuritishni boshlagan

kompaniya. Sung bu kompaniya SIPS tizimin ishlab chiqti va er-yo'zida ko'pchilik korxona va tashkilotlar shu tizimda savdo xizmatin tashkil qildi.

Har bir korxona savdo tashkiloti bankda o'zining shaxsiy hisob varaqasiga ega bo'lib Web sahifasida PAY knopkasida urnatiladi. Sotib oluvchi shu knopkani bosish orqali tizimda kelishimli hisoblashishni o'rinlaydi.

Kodlarsiz to'lam tizimlari First Virtual

Internet yordamida kredit kartochkalarning nomerlarin o'tkarish uchun kodlar katta ahamiyatga ega. Bitta sonning uzgarishi yoki almashishi natijasida ma'lumot yo'qolib yoki foydasiz bo'lib qolishi mumkin. Demak ish tuqtaydi. Shuning uchun AQSh First Virtual kompaniyasi yangi tizim turin o'ylab topdi. Bunda sotib oluvchi InboHaus elektron pocha sistemasiga ega bo'lib uzining kartochka nomerin kiritmasligi mumkin. Bu ishni First Virtual bajaradi.

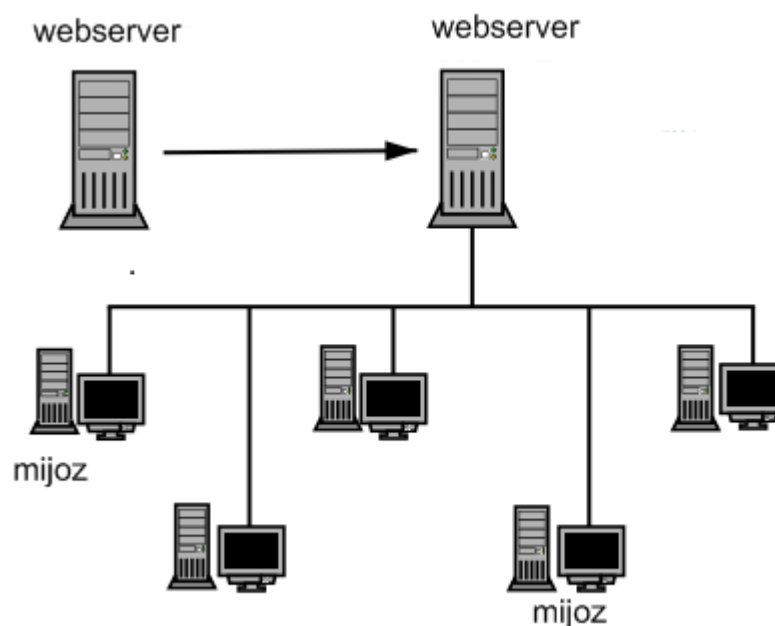
Digital Cash

Elektron tijoratda sonli pullarni tartiblashtirib sanash hisoblash formasi (xizmati) Digital Cash o'rinlanadi. Elektron Internet variantta - pul tizimi astalik bilan o'rinlanadi. Sonli va elektron pullar – texnologiyada o'rinlash pul o'zgarishi unga munosabat masalalarining echimi bo'lib hisoblanadi.

II.BOB VEB-DASTURLASH ASOSLARI VA ZAMONAVIY PLATFORMALAR

2.1 Server texnologiyalar

Bitta Web serverda bir qancha tashkilot yoki korxonalarning Web saytlari Web sahifalari joylashishi mumkin. WWW texnologiyasida biror bir informatsion resursga quyidagi yo'llar bilan bog'lanish mumkin.

1. Unikall nomer va marshrutga ega bo'lgan, berilganlarni shu marshrutlar orqali oldi-berdi kiruvchi IP – tarmoqlar. Bular DNS nomlar servisi bilan ishlaydi.
2. WWW server mavjud bo'lib u WWW klientlar so'rovlariga javob qaytaradi. So'rovda axborotlar gipertekstli hujjatlar shaklida bo'ladi.

Bu hujjatlar HTML – gipertekstli hujjatlarni hosil qiluvchi tilda bo'lishi lozim. Bu hujjatlar statik ko'rinishda yoki dinamik ko'rinishda bo'ladi. Statik ko'rinishda hujjatlar fayllar shaklida disklarda saqlanadi. Dinamik shaklda esa so'rov parametrlariga qarab maxsus dasturiy ta'minot orqali dinamik holda hosil qilinadi. Dinamik hujjatlar yaratishda, WWW server maxsus CGI

dasturlari shaklida hosil qilinadi.

Veb sahifa va **veb saytlarga** xizmat ko`rsatish uchun mezbон kompyuterlar va serverlarda ishlatish uchun server dasturiy ta'minoti kerak bo`ladi. Veb saytlar va bu saytlarni yaratish, boshqarish uchun mo`ljallangan dasturiy ta'minot mezbон kompyuterda joylashgan bo`ladi, mezbон kompyuterlar bog`lanish protokollarini boshqaradi. Mezbон kompyuterlar Unix, Windows yoki Macintosh kabi turli operatsion tizim ostida ishlaydilar. Bu operatsion tizimlarning hammasi tarkibiga TCP/IP protokolini qo`llab-quvvatlovchi dasturiy vositalar kiradi.

Server dasturiy ta'minoti serverlarda joylashgan bo`lib, klient kompyuteridagi veb brauzer talablariga ko`ra so`ralgan veb sahifalarga xizmat ko`rsatadi va boshqa amallarni bajaradi. Server dasturiy ta'minoti TCP/IP bog`lanishlar uchun javob bermaydi. Buni serverdagi operatsion tizim bajaradi. Lekin server dasturiy ta'minoti operatsion tizim yordamida HTTP bog`lanishlar va talablarini qo`lga kiritadi va ularni qayta ishlaydi. Server dasturiy ta'minotining har xil turlari, masalan ma'lumotlar ombori serveri, FTP serveri, tarmoq serverlari mavjud. Xususan, veb server HTTP serverining bir turi bo`lib, uning vazifasiga klient kompyuterlariga HTTP protokoli yordamida turli ma'lumotlarni jo`natish kiradi. Odatda, klient kompyuteridagi veb brauzer serverga HTML xujjatni jo`natish kabi talablarni qo`yadi. Server bunday talablarni olgach, unga javob beradi. Bu javobning boshida uzatish haqida ma'lumot, qolgan qismi HTML fayldan iborat bo`ladi.

Albatta, veb serverlar sahifalarni veb brauzerga uzatishdan boshqa ishlarni ham qiladi. U veb sahifadagi CGI stsenariylarini mos CGI ilovalariga uzatadi. Bu stsenariylar tashqi mini-dasturlarni ishga tushiradi. Zarurat bo`lganda, bu dasturlar ishining natijalarini veb server orqaga veb brauzerga qaytaradi. Bulardan tashqari, veb serverlar tarkibiga konfiguratsiya fayllari va utilitlar kiradi, ular veb saytlarni turli usullarda himoya qilish va boshqarish imkonini beradilar.

2.2 PHP dasturlash tili

PHP veb dasturlash tili interpretatorli dasturlash tili hisoblanib 1995-yili Rasmus Lerdorf tomonidan yaratilgan . Uning kodlarini <? ...?> blog ichiga joylashtirib xohlagan text muharrirlarida qayta ishlash mumkin.

<?php

1. ...

?>

Xususan biror blok ichida PHPdan chiqish mumkin, faqat keyinchalik yana uning ichiga kirib kodni tugatish sharti bilan, quyidagi konstruktsiya mumkin:

<?

if(5<3){

echo("<p>Hello, world!<p>");

?>

<p>Hello!</p>

// bu qator PHP kodi sifatida qaralmaydi

// va kod bloki bajarilayotgan bo'lsa chiqariladi

<?

echo("<p>Hello, world!<p>");

}

?>

PHP da echo komandasi web – sahifalarda uchraydigan har qanday ma'lumotni (matn, HTML ajratuvchi simvoli, son) chiqarish uchun qo'llanadi. Uning ma'nosi misolda lo'rsatilgan.

Izohlar

PHP tilida izohlarni joylash uchun bir necha usullar mavjud. Eng soddasi ikkilik slesh (//) dan foydalanish, shundan so'ng PHP satrlar oxirigacha yozilganni

oʻtkazib yuboradi. Bundan tashqari S (*/*...*/*) uslubidagi koʻp qatorli izohlardan foydalanish mumkin. Bir qatorli izohlar uchun (#) simvoldan foydalanish qulay.(UNIX script tillaridagi izoh).

<php

echo("<p>Hello</p>"); // izoh

echo("<p>Hello</p>"); # izoh

/*

bu ham izoh

***/**

?>

Shuni esdan chiqarmaslik lozimki PHP uslubi izohlari faqat PHP chegaranishlari orasida taʼsir qiladi. Agar PHP bu izohlar simvollarini chegaranishlari tashqarisida uchratsa, ularni boshqa matnga oʻxshab, html- sahifaga joylashtiradi.

Masalan:

<php

echo("<p>Hello</p>"); // normal izoh

?>

// bu izoh brouzerda koʻrinadi.

<!-- HTML izohi.

Bu izoh HTML kodda koʻrinadi, brouzerda emas -->

Izohlarni faqat operator oxiriga emas, quyidagicha joylash ham mumkin:

<?

\$a = "Hello, world";

echo strstr(\$a,"H");

// bu funktsiyani keyinchalik qarab chiqamiz

?>

O'zgaruvchilar va konstantalar

PHP da o'zgaruvchilar dollar (\$) belgisidan boshlanadi. Bu simvoldan ixtiyoriy sondagi harf, raqam va ostiga chizio' simvollar kelishi mumkin, lekin birinchi simvol albatta harf bo'lishi kerak. Shuni esda to'tish kerakki, PHPda o'zgaruvchilarning nomlari kalit so'zlardan farqli registrga bog'liqdir.

PHP da o'zgaruvchilarni ta'riflaganda oshkora tipini ko'rsatish shart emas va dastur davomida itta o'zgaruvchi har xil tiplarga ega bo'lishi mumkin.

O'zgaruvchi unga qiymat berilganda initsializatsiya qilinadi va dastur bajarilguncha mavjud bo'ladi. Ya'ni veb-sahifa xolida to so'rov tugamaguncha.

Konstantalar

Konstantalar PHP da **define()** funktsiyasi yordamida e'lon qilinadi:

define(CONSTANT, value)

Bu funktsiya birinchi parametri – konstant nomi, ikkinchisi – uning qiymati.

Konstantadan foydalanilganda nomi bo'yicha ilova qilinadi:

<?

```
define(CONSTANT1,15);
```

```
define(CONSTANT2,"\x20"); // kod probela
```

```
define(CONSTANT3,"Hello");
```

```
echo(CONSTANT1);
```

```
echo(CONSTANT2);
```

```
echo(CONSTANT3);
```

?>

Odatga ko'ra konstantalar nomlari yuqori registr harflari bilan yoziladi. Bu faqat odat bo'lsa ham unga rioya qilishni maslaxat beramiz, chunki yaxshi odatlarga rioya qilmaydigan dasturchilardan yomon dasturchilar chiqadi. Konstantalar aniqlanganligini **defined()** funktsiyasi yordamida tekshirish mumkin:

```
<?
    define(CONSTANT,"Hello");

    if(defined("CONSTANT"))
    {
        echo("<p>CONSTANT is defined</p>");
    }
?>
```

PHP da ma'lumotlar tiplari. Tiplarni o'zgartirish

Yuqorida aytilganidek PHP tilida bitta o'zgaruvchini dastur bajarilish davomida satr yoki son sifatida ishlatish mumkin. Shu bilan birga PHP tilida o'zgaruvchilar bilan ishlanganda oshkor ko'rsatilishi musmkin bo'lgan asosiy ma'lumotlar tiplari to'plami mavjud:

- **integer;**
- **string;**
- **boolean;**
- **double;**
- **array;**
- **object;**

PHP o'zgaruvchiga tayinlagan tipni qaytaruvchi **gettype()** funktsiyasi mavjud:

```
<?
    $var = "5";
```

```
$var1 = 5;  
  
echo(gettype($var));  
  
echo "<br>";  
  
echo(gettype($var1));
```

?>

Birinchi xolda PHP **string** qaytaradi, ikkinchi xolda **integer**.

Tipni oshkora oʻrnatuvchi **settype()** funktsiyasi mavjuddir:

<?

```
$var = "5";  
  
echo(gettype($var));  
  
settype($var,integer);  
  
echo "<br>";  
  
echo(gettype($var));
```

?>

Kodning bu fragmentini bajarish, avvalgisini bajarish Bilan bir xil natijaga olib keladi.

PHP tilida **settype()** funktsiyasidan tashqari tipni oʻzgartirish operatoridan foydalanish mumkin. Tipni oʻzgartirish qavslarga olingan yangi tipni koʻrsatish orqali bajariladi:

```
$var = (int)$var;
```

PHP quyidagi kodni bajarish natijasida, integer qaytaradi:

<?

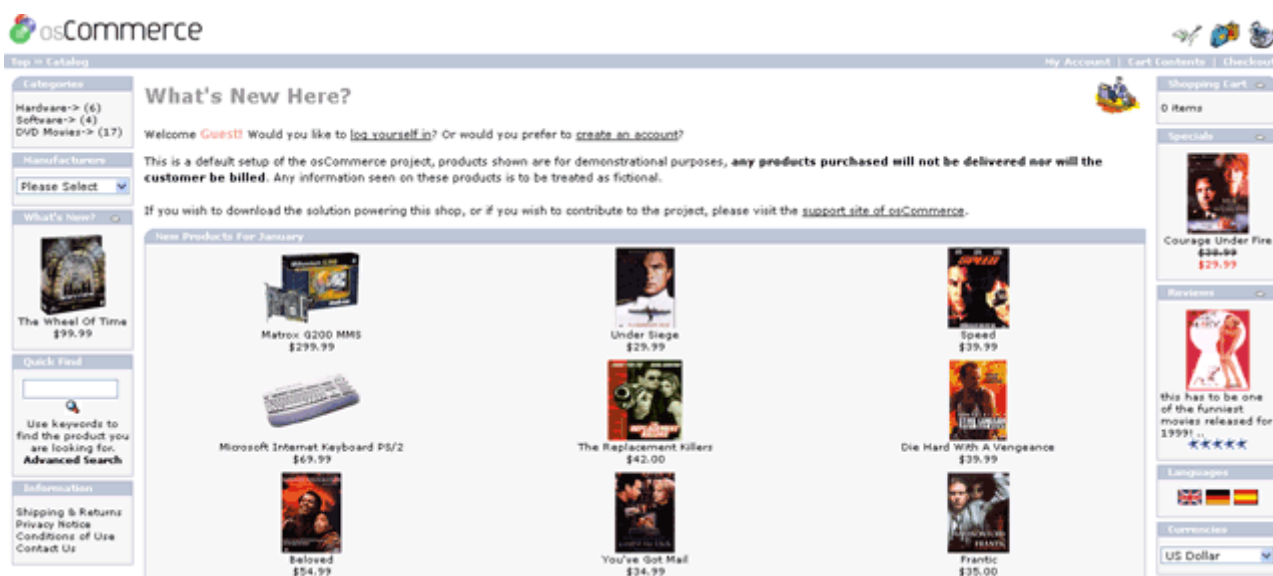
```
$var = "5"; // string tip  
  
$var = (int)$var; // int ga oʻzgartiramiz  
  
echo(gettype($var));
```

?>

2.3 Internet magazin yaratishning zamonaviy tizimlari

O'zbekistonda ITning kundan-kun rivojlanib borayotganligi barchaga ayon. Yangi-yangi hay-tek texnologiyalar, aparat-qurilmalar, veb texnologiyalar, simli/simsiz aloqalar... Shu jumladan ko'plab individual hamda kompaniyalar o'z mahsulotlarini onlayn magazinlarda taklif qilishni boshlashdi. Onlayn magazin yasashning bir necha usulda amalga oshirish mumkin: programmist va developerlarni jalb qilgan holda noldan boshlab yasash, onlayn magazin programmalari taklif qilayotgan kompaniyalardan sotib olish yoxud tayyor skriptlardan foydalanish.

osCommerce

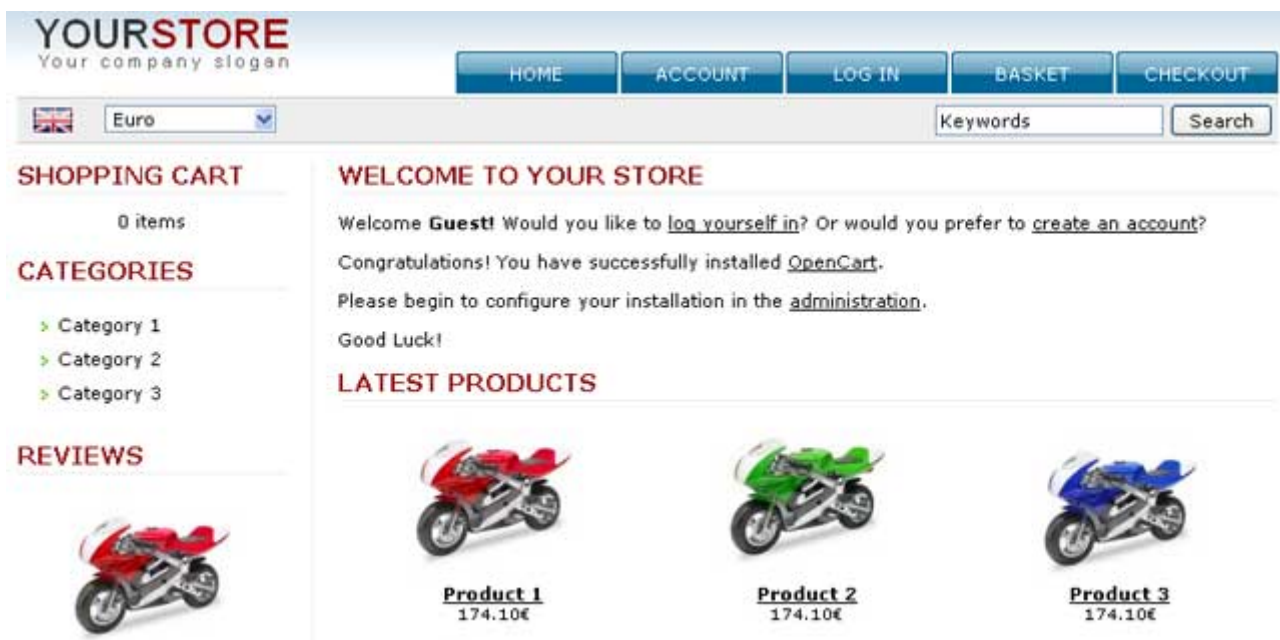
osCommerce eng mashxur bepul onlayn magazin yasash programmlaridan biridir. osCommerce juda ham ko'plab tillarda, pul birliklarida, qariyb barcha mavjud onlayn to'lov tizimlarida ishlaydi. osCommerce PHP/MySQL asosida tuzilgan va barcha turdiga magazinlarga xos shablonlari mavjud (ba'zi shablonlar pullik).

VirtueMart

VirtueMart ochiq kodli elektron magazin yasash dasturi bo‘lib, u Joomla! yoki Mambo asosida yasalgan saytlarda foydalanish uchun yasalgan. Xuddi Joomla!/Mambo kabi VirtueMart ham PHP/MySQL asosida ishlab chiqilgan. VirtueMart 128-bitlik xavfsiz soket layer (https) himoyalaniшни qo‘llab-quvvatlaydi, turli soliq modellaridan foydalanish mumkin, foydalanuvchilarni ro‘yxatdan o‘tkazish, manzil, sotib olingan mollar tarixi, ko‘plab tillar va pul birliklarida ishlashga imkoniyat beradi.

OpenCart

OpenCart yosh proektlardan biri, PHP/MySQL asosida ishlab chiqilgan ochiq kodli bepul dasturdir. Ko‘rinishi juda sodda bo‘lishiga qaramasdan onlayn magazin

yasash uchun zarur bo'lgan barcha fazilatlarga ega. Ko'plab mashxur to'lov tizimlarida ishlaydi.

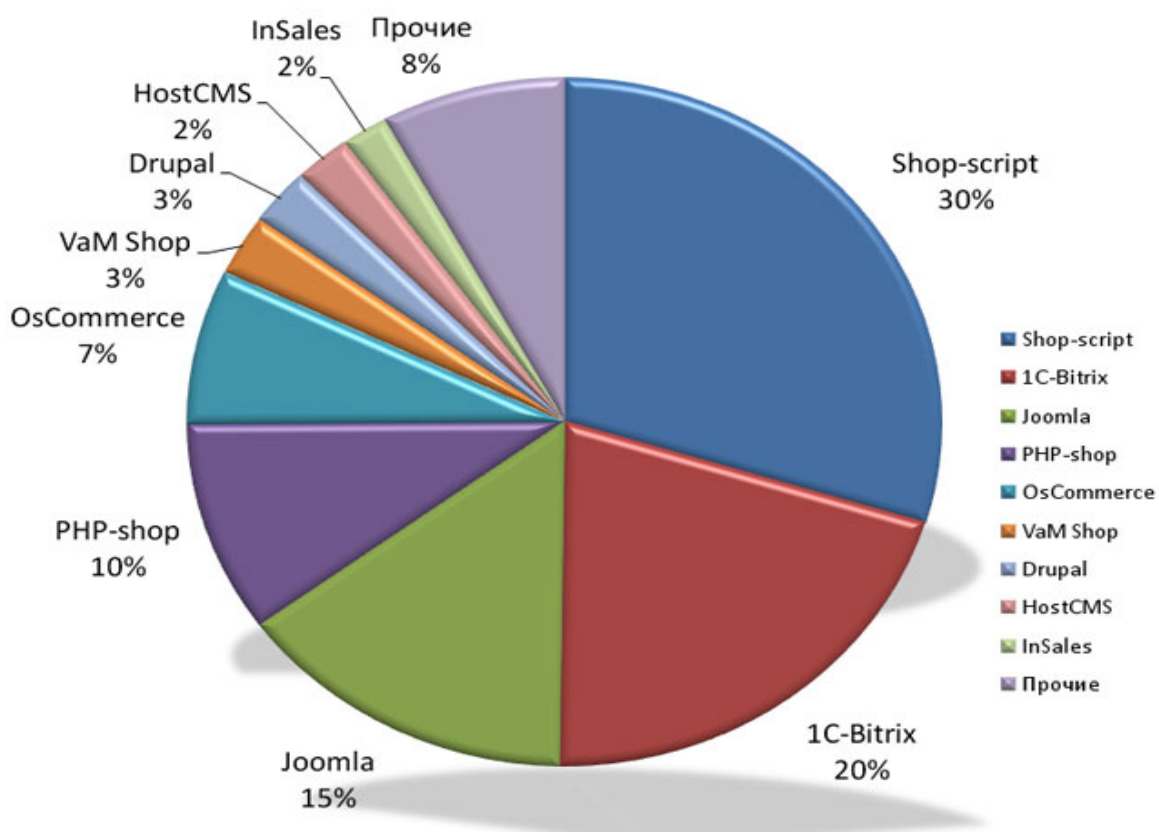
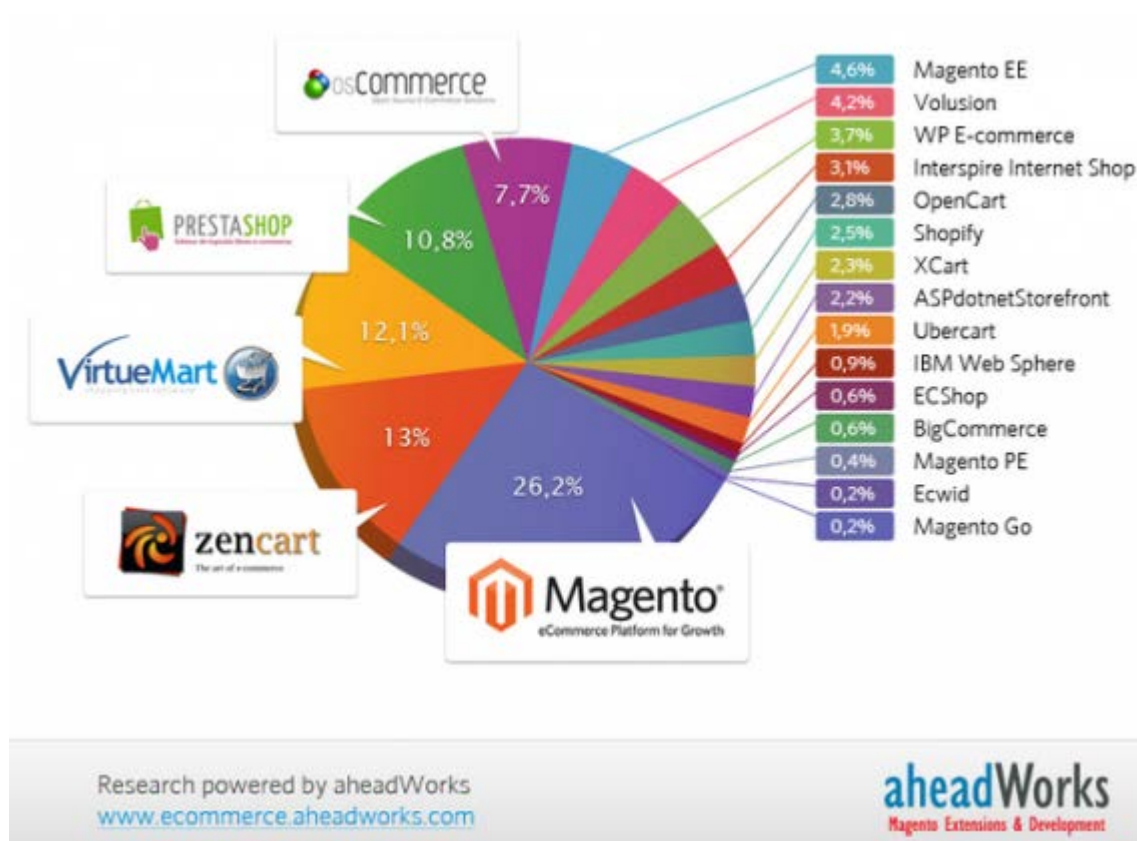
PrestaShop

PrestaShop yana bir yosh proektlardan biri. EOKDT bo'lish bilan birga, juda ham kichik hajmli va yengildir (1.1 versiyasi 2MB atrofida). Bir qancha to'lov tizimlarida ishlaydi, xususan, O'zbekistondagi hozirgi holat uchun juda ham mos bo'lgan, COD – buyurtma manzilga olib borilgach to'lovni amalga oshirish tizimi ham mavjud.

Oxirgi 6-7 yil ichida onlayn internet do'konlar uchun ko'plab platformalar yaratilgan va rivojlantirilgan bo'lsa ularning aksaryati ochiq kodli (open source) texnologiyalar asosida ishlab chiqilgan. Eng mashxur shopping cart tizimlari sifatida Magento, PrestaShop, OpenCart, ZenCart, UberCart kabilarni keltirish

mumkin. Quyida ularning dunyo bo'yicha yillik ulushi ko'rsatilgan:

III.BOB PHP VA MYSQL YORDAMIDA ELEKTRON MAGAZIN UCHUN INTERNET SAYTINI YARATISH

3.1 PHP va MySQL bog'liqligi va mysql ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi

PHP tili turli ma'lumotlar bazasi bilan bog'lana oladi, bu esa uning yo'tuklaridan biri hisoblanadi. Bu bo'limda MySQL ma'lumotlar bazasi haqida so'z boradi. Gap shundaki MySQL keng tarqalgan bepul ma'lumotlar bazasi bo'lib, u PHP – senariylar yaratishda qo'llaniladi. MySQL dastur interfeysi SQL tili buyruqlaridan foydalaniladi. Har bir ma'lumotlar bazasi o'zining dasturiga ega bo'lgani kabi MySQL ham dastur interfeysiga ega. MySQL dasturi o'rnatilgandan so'ng mysql.exe fayli yordamida konsol oynali dastur ishga tushadi. Bazadan ma'lumotlarga murojat umumiy protsedurasini keltiraiz.

<?php

MBBT() ga bog'lanish

SQL() buyruqlari

MBBT() tizimidan chiqish

?>

MySQL - bu eng mashhur va juda ko'p foydalaniladigan ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimi(MBBT) hisoblanadi. Bu tizim juda katta ma'lumotlar bilan ishlash uchun yaratilmagan, aksincha biroz kichik hajmdagi bazalar bilan katta tezlikda ishlash uchun yaratilgan. Uning asosiy ishlash doirasi, saytlar hisoblanadi. Hozirgi kunda juda ko'p sayt va bloklarning ma'lumotlari aynan shu MBBT saqlanadi.Ho'sh, saytlarning nimalari bazada saqlanishi mumkin? Dastlab, ma'lumotlar saqlash uchun dasturchilar fayllardan foydalanishgan, ya'ni fayl ochilib kerakli ma'lumotlar u yerga saqlanib, kerakli paytda chaqirib ishlatilgan. Keyinchalik fayllardan voz kechilib(noqulayliklar yuzaga kelgan, ya'ni faylni ochish, o'qish, yopish,.. ko'p vaqtni olib qo'ygan, u yerdan qidirish, xullas juda

ko'p), ma'lumotlar bazasiga o'tilgan. Bazada saytdagi maqolalar, sayt foydalanuvchilari haqidagi ma'lumotlar, sayt kontentlari, qoldirilgan kommentariyalar, savol-javoblar, hisoblagich natijalari va shunga o'xshash juda ko'p ma'lumotlar saqlanadi. MySQL shunday ma'lumotlarni o'zida saqlaydi. MySQL - juda katta tezlikda ishlovchi va qulay hisoblanadi. Bu tizimda ishlash juda sodda va uni o'rganish qiyinchilik tug'dirmaydi. MySQL tizimi tcx kompaniyasi tomonidan, ma'lumotlarni tez qayta ishlash uchun korxona miqyosida ishlatishga yaratilgan. Keyinchalik ommalashib, saytlarning asosiy bazasi sifatida yoyildi. So'rovlar SQL tili orqali amalga oshiriladi. Bu MBBT relyatsion ma'lumotlar baza hisoblanadi. Bu degani baza jadvallar, jadvallar esa ustunlardan tashkil topgandir. MySQL MBBTi 2 xil turdagi litsenziyaga ega. Birinchisi tekin, ya'ni MySQLni ko'chirib olish va ishlatish hech qanday harajat talab qilmaydi va GPL(GNU Public Licenseb, GNU) litsenziyasiga asoslanadi. Ikkinchi turi, GPL shartiga ko'ra, agar siz MySQL kodlarini biror dasturingizda ishlatsangiz, bu dasturingiz ham GPL(tekin) bo'lishi kerak. Bu esa dasturchiga to'g'ri kelmaydi. Shuning uchun, bu dasturingizni pullik qilishingiz uchun MySQL pullik litsenziyasini sotib olishingiz kerak.

Mysql [-h tugun] [-u foydalanuvchi_nomi] [ma'lumotlar_bazasi_nomi]
Kvadrat qavslar ularning qo'yilishi muhim emasligini bildiradi. Tugun – bu MySQL ishlab turgan kompyuter nomi. Agar bu parametr ko'rsatilmagan bo'lsa, u holda MySQL lokal kompyuterda ishlab turibdi deb hisoblanadi. Agar foydalanuvchi nomi ko'rsatilmagan bo'lsa, u holda kompyuter yuklanganda ro'yxatdan utgan foydalanuvchi ishlatayotganligi tushuniladi. Agar ma'lumotlar bazasi nomi ko'rsatilmasa, MySQL mavjud bazasi ishlab turganligini bildiradi. parametri faqatgina MySQL ishlash uchun parol suragan takdirdagina ko'rsatiladi. Agar mavjud bo'lgan ma'lumotlar bazasiga bog'lanish uchun USE buyrug'idan foydalaniladi. Masalan cars bazasiga bog'lanish uchun

USE cars;

buyrug'i ishlatiladi. Shundan so'ng ekranda baza tanlanganligi haqidagi xabar chiqadi.

Database changed

Agar ro'yxatdan o'tish paytida baza MySQL serverida baza tanlanmagan bo'lsa va USE buyrug'idan oldin boshqa buyruqlar ishlatilgan bo'lsa, u holda quyidagi xatolik ekranda paydo bo'ladi.

ERROR 1046:p No Database Selected

Ma'lumotlar bazasini bilan ishlashdan oldin ma'lumotlar bazasini o'zini yaratish va undan so'ng jadvallar yaratish mumkin. Ma'lumotlar bazasini yaratish uchun SQL buyrug'i CREATE DATABASE buyrug'idan foydalanish mumkin.

CREATE DATABASE cars;

MySQL bu surovni Qayta ishlagandan so'ng quyidagi xabarni chiqaradi.

Query Ok, 1 row affected (0.07 sec)

Jadval yaratish uchun SQL tilining CREATE TABLE buyrug'idan foydalaniladi. Masalan quyidagicha

CREATE TABLE Equipment

(Equip_ID INT UNSIGNED NOT NULL AUTO INCREMENT PRIMARY KEY, Equip INT UNSIGNED);

3.2 PHP yordamida mysql ma'lumotlar bazasiga bog'lanish

PHP da mysql_connect funktsiyasi senariyni MySQL bilan bog'laydi. mysql_connect ("localhost" , "username", "password"); Bu funktsiya uchta muhim bo'lmagan parametrga ega. Bu parametrlar yo'qorida kurib utildi. Bu parametrlarni jimlik koidasi bo'yicha ishlatish uchun funktsiya argumentlari ko'rsatilmaydi.

```
$db=mysql_connect();
```

Aniq bazaning o'ziga bog'lanish uchun mysql_select_db() funktsiyasidan foydalaniladi.

```
mysql_select_db("cars");
```

MySQL serveriga surovlar mysql_query funktsiyasi yordamida beriladi. Surov avval biror bir satr o'zgaruvchisiga o'zlashtirilgan bo'lishi kerak.

```
$query="select *from mashina"
```

```
$result=mysql_query($query);
```

Ko'pchilik xollarda natijalovchi ma'lumotlarda sartlar sonini bilish kerak bo'ladi. Buning uchun mysql_num_rows funktsiyasidan foydalaniladi.

```
$num_rows=mysql_num_rows($result);
```

Ma'lumotlar to'plamidan alohida satrlarni turli usullar yordamida ajratib olish mumkin. Masalan mysql_fetch_array funktsiyasi yordamida, keyingi satrning xesh-kodini Qaytaradi. Agar yozuv boshqa mavjud bo'lmasa, false qiymatni Qaytaradi.

Quyidagi misolni ko'ramiz

```
<html>
```

```
<body>
```

```
<?php
```

```
$db = mysql_connect("localhost", "gost");
```

```
mysql_select_db("Xodim",$db);
```

```
$result = mysql_query("SELECT * FROM xodim",$db);
```

```
if ($myrow = mysql_fetch_array($result))
```

```
{
```

```
echo "<table border=1>\n";
```

```
echo "<tr><td>Name</td><td>Holat</td></tr>\n";
```

```
do
```

```

{
printf("<tr><td>%s %s</td><td>%s</tr>\n", $myrow["first"], $myrow["last"],
$myrow["address"]);
}

o'hile ($myrow = mysql_fetch_array($result));

echo "</table>\n";

}

else

{

echo "Satr mavjud emas";

}

?>

</body>

</html>

```

Biz ma'lumotlar bazasidan ma'lumotlarni olishni o'rgandik, endi shu ishning teskarisi ma'lumotlarni ma'lumotlar bazasiga saqlaymiz. Buning uchun oddiy forma yaratamiz.

```

<html>

<body>

<form method="post" action="<?php echo $PHP_SELF?>">

Nomi :<input type="Text" name="first"><br>

Familiyangiz :<input type="Text" name="last"><br>

```

**Turar joyingiz :<input type="Text" name="address">
**

Ish joyingiz:<input type="Text" name="ish">

<input type="Submit" name="submit" value="Ma'lumotlarni yo'borish">

</form>

</body>

</html>

Endi formaga ma'lumot kirilganligini tekshiruvchi dastur tuzamiz. Bu xozircha oddiy tekshirish bo'lib, ma'lumotlar uzatadigan o'zgaruvchilar \$HTTP_POST_VARS o'zgaruvchisi yordamida ekranga chiqariladi.

<html>

<body>

<?php

if (\$submit) {

// process form

o'hile (list(\$name, \$value) = each(\$HTTP_POST_VARS)) {

echo "\$name = \$value
\n";

}

} else{

// display form

?>

<form method="post" action="<?php echo \$PHP_SELF?>">

Nomi:<input type="Text" name="first">


```

Familiyasi:<input type="Text" name="last"><br>
Turar joyi:<input type="Text" name="address"><br>
Ish joyi:<input type="Text" name="ish"><br>
<input type="Submit" name="submit" value="Ma'lumotlarni yuborish">

</form>

<?php
} // end if

?>

</body>

</html>

```

Endi kiritilgan ma'lumotlarni bazaga joylashtiramiz.

```

<html>

<body>

<?php

if ($submit) {

// kiritish formasi

$db = mysql_connect("localhost", "gost");

mysql_select_db("mydb",$db);

$sql = "INSERT INTO xodim(nomi,last,address,ish) VALUES

('$nomi','$last','$address','$ish)";

$result = mysql_query($sql);

```

```

echo "Raxmat!Ma'lumotlar kiritildi.\n";

} else{

// chiqarish formasi

?>

<form method="post" action="<?php echo $PHP_SELF?>">

Nomi:<input type="Text" name="first"><br>

Familiyasi:<input type="Text" name="last"><br>

Turar joyi:<input type="Text" name="address"><br>

Ish joyi:<input type="Text" name="ish"><br>

<input type="Submit" name="submit" value="Ma'lumotlarni yuborish">

</form>

<?php

}

// end if

?>

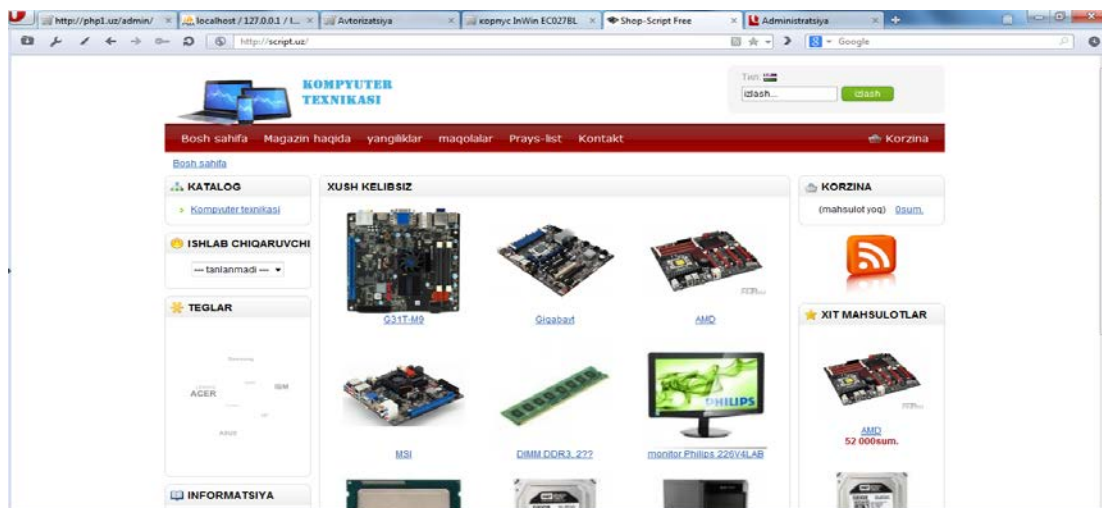
</body>

</html>

```

3.3 Maishiy texnika buyumlari internet magazinini ishlab chiqish

Internet-magazin veb - sahifa ko'rinishida tayyorlangan bo'lib, uning interfeysi quyidagi ko'rinishda:

Sahifa internet - magazindan iborat bo'lib, bu erda asosan axborot va kitoblar savdosi bilan shugullanadi. Shuningdek internet-magazinda dasturlovchi va dizaynerlar xizmatlari ham taklif etiladi. Bu sahifaning yangilik tarafi shundan iboratki, u asosan ma'lumotlar bazasi bilan ishlaydi. Sahifaga tashrif buyurgan har bir mijoz ro'yxatdan utkaziladi. Va uning sahifaga necha marta tashrif buyurganligiga qarab, alohida munosabatda bo'linadi. Sahifaning ung tarafida xizmatlar va tushuntirishlardan iborat bo'lib, u deyarli sahifaning asosiy qismidan iborat. Sahifaning tabriklov qismida ro'yxatdan o'tish ssilkasi mavjud bo'lib, u sahifaga birinchi marta kirayotganlar uchun muljallangan.

```
<?php
```

```
if(!isset($name) && !isset($password))
```

```
{
```

```
// Mijoz paroli va nomini kiritishi zarur
```

```
?>
```

```
<h1>Foydalanuvchi tashrifi sahifasi</h1>
```

```
<form method = post action = "<?php echo $PHP_SELF ?>">
```

```
<table border = 1>
```

```
<tr>
```

```
<th> Foydalanuvchi nomi </th>
```

```

<td> <input type = text name = name> </td>

</tr>

<tr>

<th> Paroli </th>

<td> <input type = password name = password> </td>

</tr>

<tr>

<td colspan =2 align = center>

<input type = submit value = "Log In">

</td>

</tr>

</table>

</form>

<?php

}

else

{

// MySQL ga bog'lanish

$mysql = mysql_connect( 'localhost','admin','');

if (!$mysql)

{

echo 'Bazaga bog'lanib bo'lmadi. ' ;

exit;

}

```

```

//Kerakli bazani tanlash

$mysql = mysql_select_db('magazin') ;

if (!$mysql)

{

echo 'Baza tanlanmadi.';

exit;

}

// Berilgan satr mavjudligini tekshirish

$query = "select count(*) from mijoz where nomi='$name' and
parol='$password'" ;

$result = mysql_query ($query);

if (!$result)

{

echo 'So'rov bajarilmadi.';

exit;

}

$count=mysql_result($result, 0, 0 );

if ($count>0 )

{

//Foydalanuvchi paroli va nomi to'g'ri

echo "Xurmatli <b>$name</b> bizning magazinga tashrif buyurganingiz bilan
tabriklaymiz!<br>";

echo "Doimiy foydalanuvchilar uchun skidkalar mavjud";

echo "<a href='\"http://localhost/catalog.htm\"'><b>Magazinga
marhamat</b></a>";

```

```
}  
else  
{  
    // Foydalanuvchi nomi yoki parolli noto'g'ri  
    echo "<h1>Qayta kiriting!</h1>";  
    echo "Bunday foydalanuvchi bazada mavjud emas.";  
}  
}  
?>
```

Buyurtmani rasmiylashtirish

* to'ldirilishi shart

* Ism:

* Familiya:

* Email:

* Telefon:

manzil:

Shahar:

Hudud:

Pochta indeksi:

Mamlakat:

Sharh:

buyurtmani rasmiylashtirish!

Bu ro'yxatdan o'tkazish sahifasi PHP tili yordamida tuzilgan bo'lib, ma'lumotlar bazasi MySQL berilganlar bazasida saklanadi. Bu erda foydalanuvchi shaxsi, adresi va paroli muhim hisoblanib, bu maydonlar to'ldirilmaguniga qadar keyingi sahifaga o'tmaydi va ma'lumotlar to'liq kiritilmaganligi haqida xabar beradi. Ushbu sahifadagi ma'lumotlarni saqlash uchun quyidagi dastur yordamida amalga oshiriladi.

```

<html>

<head>

<title>Magazinga tashrif buyurganlarni ro'yxatdan o'tkazish </title>

</head>

<body>

<h1><b><font size="5">Magazinga tashrif buyurganlarni ro'yxatdan
o'tkazish</font></b></h1>

<?php

echo "<br>";

if (!$nomi || !$familiya || !$sharifi || ! $manzil || !$e_mail || !$tel || !$parol)

{

    echo "Siz ma'lumotlarni to'liq kiritmadingiz.<br>"

    ."Iltimos orqaga qayting.";

    exit;

}

$nomi = addslashes($nomi);

$familiya = addslashes($familiya);

$sharifi = addslashes($sharifi) ;

$manzili = addslashes($manzil);

$e_mail = addslashes($e_mail);

$tel = addslashes($tel);

```

```

$parol = addslashes($parol);

echo "<br>";

$db = mysql_connect("localhost", "anvar");

if (!$db)

{

    echo "Xatolik:Bazaga ulanib bo'lmadi.";

    exit;

} else

{

    mysql_select_db("magazin") ;

    $query ="insert into mijoz(nomi , familiya, sharifi, manzil, e_mail, tel, parol)

values ('$nomi' ,

'$familiya','$sharifi','$manzili','$e_mail','$tel',password('$parol'))";

    $result = mysql_query($query) ;

    if ($result)

        echo "<b>$nomi $familiya haqidagi ma'lumotlar bazaga kiritildi</b>";

        echo password('$parol');

        echo "<A HREF=\"http://localhost/pay.html\"><b>To'lovni amalga

        oshirish</b></a>";

    }

?>

```

</body>

</html>

PRAYS-LIST	
<u>Kompyuter texnikasi</u>	
<u>monitor Philips 226V4LAB</u>	122sum.
<u>Protessorlar</u>	
<u>AMD</u>	52 000sum.
<u>G31 T-M9</u>	300 000sum.
<u>MSI</u>	49 000sum.
<u>Ona platalar</u>	
<u>Gigabayt</u>	72 000sum.
<u>xotira qurilmasi(DDR)</u>	
<u>DIMM DDR3, 2??</u>	45 000sum.
<u>doimiy xotira qur.(HDD)</u>	
<u>Video xotira</u>	
<u>Lamborghini Diablo</u>	190 000sum.

To'liq katalog qismida sotuvga qo'yilgan mahsulotlar va ma'lumotlar ro'yxati mavjud bo'lib, siz u erdan o'zingizga kerakli mahsulotni tanlab quyidagicha buyurtma berishingiz mumkin.

To'lovni amalga oshirish quyidagi sahifa yordamida amalga oshiriladi. Bu erda to'lov Web-Money sistemasi orqali bajariladi va to'lov WM la hisobiga to'lanadi.

Dasturda administratorlik kismi bo'lib, u quyidagi ko'rinishda.

<html>

<head>

```
<title>To'lov</title>

</head>

<body>

<form id=pay name=pay method="POST"
action="https://merchant.webmoney.ru/lmi/payment.asp">

<p><h2>Web Merchant Interface xizmati orqali to'lovni bajarish</h2></p>

<p>0.01 WMZ tulash ...</p>

<p>To'lov miqdori:

<input type="text" name="LMI_PAYMENT_AMOUNT" value="0.01">

<p>To'lov ko'rinishi:

<input type="text" name="LMI_PAYMENT_DESC" value="vaqtinchalik
to'lov">

<p>To'lov yuboriladigan hamyon nomeri:

<input type="text" name="LMI_PAYEE_PURSE" value="Z230264592608">

<p>To'lov rejimi:

<input type="text" name="LMI_SIM_MODE" value="0">

<p>

<input type="submit" value="To'lash">

</p>

</form>

</body>

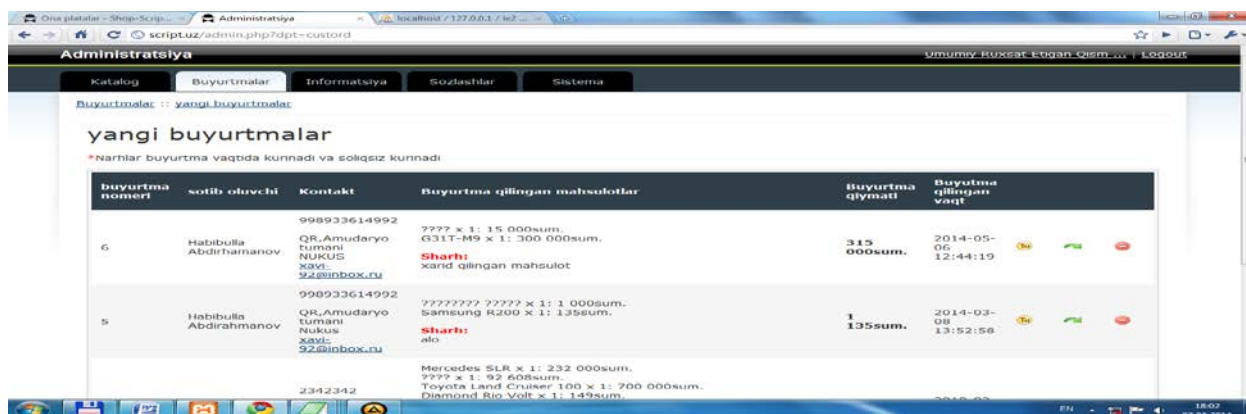
</html>
```

Mahsulotlarning umumiy katalog oynasi quyidagicha bo'lib, bu erda kataloglar bilan tanishish va bir vaqtning o'zida ularni taxrirlash, yangi mahsulot katalogini qo'shish mumkin.

Kategoriya

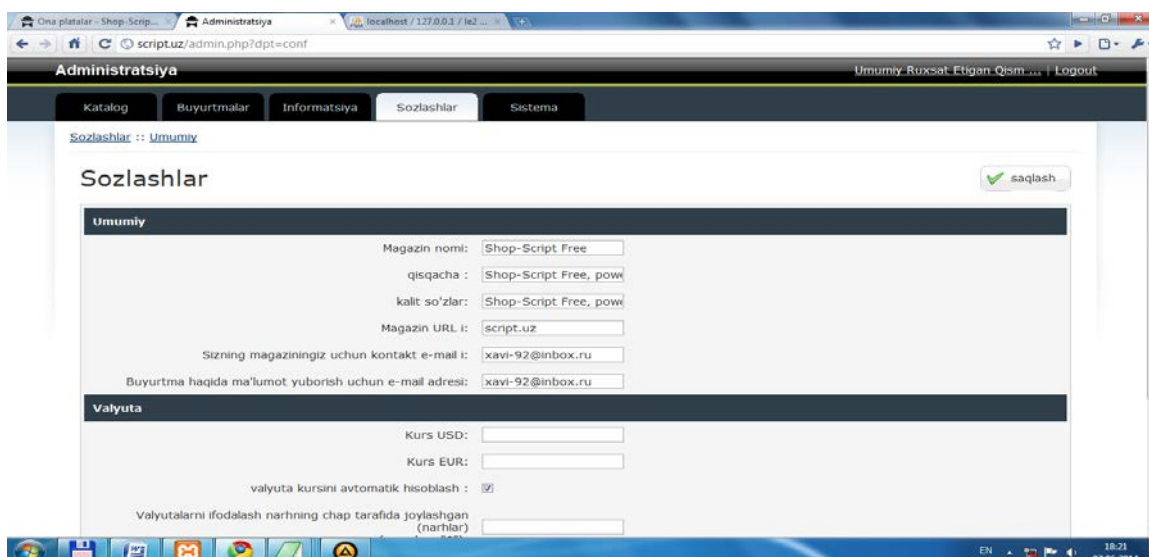
yoqilgan.	nomlanishi		
☒	Корень	(5)	
☒	Kompyuter texnikasi	(4)	
☒	Protsessorlar	(3)	
☒	Ona platalar	(1)	
☒	xotira qurilmasi(DDR)	(1)	
☒	doimiy xotira qur.(HDD)	(0)	
☒	Video xotira	(1)	

Buyurtmalar sahifasida xaridor xarid qilgan mahsulotlar, ularning umumiy narxi va

buyurtma nomeri	sotib oluvchi	Kontakt	Buyurtma qilingan mahsulotlar	Buyurtma qiymati	Buyurtma qilingan vaqt
6	Habibulla Abdirahmanov	998933614992 QR,Amudaryo tumani NUKUS xavi: 92@inbox.ru	???? x 1: 15 000sum. G31T-M9 x 1: 300 000sum. Sharh: xarid qilingan mahsulot	315 000sum.	2014-05-06 12:44:19
5	Habibulla Abdirahmanov	998933614992 QR,Amudaryo tumani NUKUS xavi: 92@inbox.ru	????????? x 1: 1 000sum. Samsung R200 x 1: 135sum. Sharh: alo	1 135sum.	2014-03-08 13:52:58

buyurtmachi haqida to'liq ma'lumot bilan tanishish mumkin. Shuningdek, administratorlik sahifasida turli sozlashlar mavjud.

Sozlashlar

Umumiy

Magazin nomi:

qisqacha:

kalit so'zlar:

Magazin URL i:

Sizning magaziningiz uchun kontakt e-mail i:

Buyurtma haqida ma'lumot yuborish uchun e-mail adresi:

Valyuta

Kurs USD:

Kurs EUR:

valyuta kursini avtomatik hisoblash: ☒

Valyutalarni ifodalash narhning chap tarafida joylashgan (narhlar):

☒ saqlash

Xulosa

Hozirgi davrda O'zbekistonda Internet tizimining jadal kirib borishi unga bog'liq bo'lgan sohalarga ham o'zining katta ta'sirini o'tkazmoqda. Shunday soxalardan biri bu elektron biznes soxasi hisoblanadi. Bu soxada moddiy qiymatdagi va katta xajmdagi mahsulotlarni sotish xali qiyinchilik tug'dirsada informatsion mahsulotlarni sotish internetda elektron pochtaga ega bo'lgan har bir shaxs bilan qiyinchiliksiz amalga oshirilishi mumkin. Buning uchun mijozlarga veb-pullar va internet - magazin haqida tasavvur hosil qilish kerak.

Mamlakatimizning elektron biznes soxasiga qanchalik tez kirib borsa, shunchalik uning jaxon bozoriga kirib borishi tezlashadi. Bunday ishlarni amalga oshirish esa birinchi navbatda dasturchilar zimmasiga tushadi. Avvalambor dasturchilarning birinchi galdagi vazifasi savdo korxonalarini bu soxadan xabardor qilish va uning nechog'lik foyda keltirishini tushuntirishdan iboratdir.

Xalqimiz boy tarixga egaligi, unda kadimiy yodgorliklarning ko'pligi, hunarmandchilik soxasining keng rivojlanganligi ko'plab turistlarni diqqatini tortmoqda. Mana shu boyliklarimizni internet sahifalar orqali reklama qilish yanada ko'plab turistlarni jalb qilishning bir yuli hisoblanadi. Sahifada turistlar uchun ko'rsatiladigan barcha xizmatlar masalan, mexmonxona xizmatlari, oshxona taomlari menyusi, mexmonxonaga borishdagi transport xarajatlari, muzeylar haqida ma'lumot, yaqin orada muzeyda o'tkaziladigan ko'rgazmalar haqida ma'lumotlar berishning o'zi turistlarga ko'rsatiladigan xizmatlarni bir muncha engillashtiradi va ularni sonini ko'paytiradi.

Elektron savdoda xaridorgir mahsulotlardan biri bu informatsion xizmatlar bilan mos tushuvchi informatsion mahsulotlarni sotish bo'lib hisoblanadi.

Informatsion mahsulot – bu foydalanuvchi talabiga yarasha hujjatlashtirilgan axborot hisoblanadi. Informatsion xizmatlar esa bu foydaolanuvchini axborot bilan taminlash uchun shaxsiy va axborot egasi harakatlaridir. Informatsion mahsulot material predmetlardan farqi shundaki turli korxonalarda bir vaqtning o'zida bir nechta kishi tomonidan foydalanilishi mumkin. Informatsion mahsulotning tez

eskirishi ham mumkin. Informatsiya bu vaqt funktsiyasi. Shuning uchun u vaqt o'tishi bilan tez eskiradi. Bu informatsion mahsulotdan operativ foydalanishni talab qiladi. Boshqa so'z bilan aytganda informatsion mahsulotni ko'p vaqt saklab bo'lmaydi. Informatsion mahsulotning sifati butun tizimga tasir qiladi. Ixtiyoriy jarayonni boshqarish effektivligi va sifati ko'pincha informatsion mahsulot sifati bilan baxolanadi. Axborot qancha chalkash bo'lsa shuncha echim qiyinlashadi.

Xulosa qilib yana shuni aytish mumkinki, biz bo'lajak dasturchilar mamlakatimizning elektron biznes sohasidagi rivojiga ko'proq etibor berishimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Laura Tomson i LyeokVelling. razrabotka web -prilojeniy na php i mysql. DiaSoft. Sankt-Peterburg – 2003.
2. N. N. Kussul, A.Yu. Shelestov. samouchitel ispolzovanie php. Dialektika Moskva-Sankt-Peterburg-Kiev-2005.
3. A. V. Volokitin, A. P. Manoshkin. elektronnyaya kommertsiya. Uchebnoe posobie dlya slujashix gosudarstvennix organizatsii i kommercheskix firm.
4. <http://www.inetwork.realsofts.com/> . zarabotok v internete. Sopyright(c) 2002-2005 Real-Soft.
5. L.Argerix, D.Koggsxo, KEgervari, M.Geysler. professionalnoe php programmirovaniye. Vtoroe izdanie. Sankt-Peterburg-2003.
6. Mesheryakov E., xomonenko a. publikatsiya baz dannix v internete. Uchebnoe posobie dlya Vuzov. «Piter» 2001.
- 7.monitoring razvitiya ikt v uzbekistane (Podg. proon pri uchastii kM RUz, UzASI, Goskomstata, mvssso, mno, 2003 g.)
- 8.Kurs leksiy «Informatsionnie texnologii v kommercheskoy deyatel'nosti». Kultishev E.I., 2003.
9. «Network Magazine», №10, 1999.
10. «PC WEEK», №6, 1998.
11. Informatsiya s veb-sayta «Elektronnie platejnie sistemi»
<http://www.emoney.ru>
12. Informatsiya s veb-sayta «Reksoft.Elektronnyaya kommersiya»,
<http://www.reksoft.ru>

13.Chto takoe elektronnaya kommersiya ?

V.Zavaleev , Sentr Informatsionnix texnologiy.

http://www.citforum.ru/marketing/articles/art_1.shtml

ILOVA

```

<?xml                                     version="1.0"
encoding="{ $smarty.const.DEFAULT_CHARSET} "?><!DOCTYPE          html
PUBLIC          "-//W3C//DTD          XHTML          1.0          Transitional//EN"
"http://www.w3.org/TR/xhtml1/DTD/xhtml1-transitional.dtd">

<html xmlns="http://www.w3.org/1999/xhtml" xml:lang="en" lang="en" dir="ltr"
>
{include file="head.tpl.html"}

<body>

<div id="container">

    <div id="header">

        <div class="div1">

            <div                class="div2"><a                href=""></a></div>

            <div class="div3">

                <div style="text-align: left; color: #999; margin-bottom: 4px;">

                    <form action="index.php" method="get" enctype="multipart/form-data">

                        { $smarty.const.STRING_LANGUAGE}:

                            <div style="display: inline;">

                                <input  type="image"  src="/images/uz.png"  alt=""  style="position:
relative; top: 4px;" />

                            </div>

```

```

</form>

</div>

<div id="module_search">

    <form action="index.php" method="get" enctype="multipart/form-data">

        <input type="text" name="searchstring" id="mod_search_searchword"
value="{if                                $searchstring                                ne
""}{$searchstring|replace:"":'&quot;|replace:"\":'""|default:""}{else}{$smarty.con
st.STRING_SEARCH}}{/if}" onblur="if(this.value=="") this.value='search...';"
onfocus="if(this.value=="{$smarty.const.STRING_SEARCH})" this.value=";"
onclick="this.value = "" />

        <input type="hidden" name="task" value="search" />

        <input type="hidden" name="option" value="com_search" />

        <a                                onclick="moduleSearch();"
class="button"><span>{$smarty.const.STRING_GO_SEARCH}</span></a>

    </form>

    <script type="text/javascript"><!--{literal}

        $('#module_search input').keydown(function(e) {if (e.keyCode == 13)
{moduleSearch();}});

        function                                moduleSearch()                                {location                                =
'index.php?searchstring='+$('#mod_search_searchword').attr('value')+'&task=search
h&option=com_search';}

        {/literal}-->

    </script>

</div>

```

</div>

</div>

<div class="div4">

<div class="div5">

{\$smarty.const.LINK_TO_HOMEPAGE}

{\$smarty.const.ADMIN_ABOUT_PAGE}

{\$smarty.const.ADMIN_NEWS}

{\$smarty.const.ADMIN_PAGES}

{\$smarty.const.STRING_PRICELIST}

{\$smarty.const.STRING_CONTACT_INFORMATION}

</div>

<div class="div6">

{\$smarty.const.CART_TITLE}

</div>

</div>

</div>

<div id="breadcrumb">

{\$smarty.const.LINK_TO_HOMEPAGE}

```

{section name=i loop=$product_category_path}

    &gt;                                                                 <a
href="{ $product_category_path[i][0]} ">{ $product_category_path[i][1]} </a>

{/section}

</div>

<div id="column_left">

    <div class="box">

        <div          class="top">{ $smarty.const.ADMIN_CATEGORY_TITLE} </div>

        <div id="category" class="middle">

            {include file="category_tree.tpl.html"}

        </div>

        <div class="bottom">&nbsp;</div>

    </div>

<!-- brands -->

{if $brand_list}

    <div id="brens" class="box">

        <div          class="top">{ $smarty.const.STRING_MANUFACTURER} </div>

```

```

<div class="middle" style="text-align: center;">

    <select name="brand" onchange="location=this.value">

        <option value="0"> --- tanlanmadi --- </option>

{section name=i loop=$brand_list}

        <option          value="index.php?brands={$brand_list[i][0]}"          {if
$brand_list[i][0]          ===
$selected_brand[0]}selected{/if}>{$brand_list[i][1]}</option>

{/section}

    </select>

</div>

<div class="bottom">&nbsp;</div>

</div>

{/if}

<!-- eof brands -->

<!--// Tags //-->

<div class="box">

    <div          class="top">{$smarty.const.ADMIN_TAGS_NAME}</div>

    <div class="middle" style="text-align: center;">

        <div id="tag">

{if $smarty.const.CONF_TAG_VIEW_SW > 0 }

```

```

<script type="text/javascript" src="./jscripts/swfobjec.js"></script>

<div id="wpcumuluscontent" style="position: relative; z-index: 0;">

    <p style="display:none">

        {$tagcloud}

    </p>

</div>

<script type="text/javascript">

    var rnumber = Math.floor(Math.random()*99999999);

    var so = new SWFObject("./jscripts/tagcloud.swf?r="+rnumber,
"tagcloudflash", "160", "200", "9", "#ffffff");

    so.addParam("allowScriptAccess", "always");

    so.addParam("wmode", "transparent");

    so.addVariable("tcolor", "0x777777");

    so.addVariable("tspeed", "150");

    so.addVariable("distr", "true");

    so.addVariable("mode", "tags");

    so.addVariable("tagcloud", "{$tagSwCloud}");

    so.write("wpcumuluscontent");

</script>

{else}

    {$tagcloud}

{/if}

```

</div>

</div>

<div class="bottom"> </div>

</div>

<!--// eof: Tags //-->

{if \$smarty.const.CONF_ONLINE_ON eq 1}

<div class="box">

<div class="top">{\$smarty.const.STRING_ONLINE}</div>

<div id="online" class="middle">

<table>

<tr>

<td><a

href="http://www.icq.com/whitepages/cmd.php?uin={\$smarty.const.CONF_ONLI
NE_ICQ}&action=message"> </td>

<td><a

href="http://www.icq.com/whitepages/cmd.php?uin={\$smarty.const.CONF_ONLI
NE_ICQ}&action=message">{\$smarty.const.CONF_ONLINE_ICQ_NAME}
</td>

</tr>

<tr>

```

        <td><a
href="http://www.mail.ru/agent?message&to={$smarty.const.CONF_ONLINE_M
A}"></a>&nbsp;&nbsp;&nbsp;</td>

```

```

        <td><a
href="http://www.mail.ru/agent?message&to={$smarty.const.CONF_ONLINE_M
A}">{$smarty.const.CONF_ONLINE_MA_NAME}</a></td>

```

```

    </tr>

```

```

    <tr>

```

```

        <td><a href="skype:{$smarty.const.CONF_ONLINE_SKY}?call"></a>&nbsp;&nbsp;&nbsp;</td>

```

```

        <td><a
href="skype:{$smarty.const.CONF_ONLINE_SKY}?call">{$smarty.const.CONF
_ONLINE_SKY_NAME}</a></td>

```

```

    </tr>

```

```

</table>

```

```

</div>

```

```

<div class="bottom">&nbsp;&nbsp;&nbsp;</div>

```

```

</div>

```

```

{/if}

```

```

<div class="box">

```

```

        <div class="top">{$smarty.const.ADMIN_INFORMATION}</div>

        <div id="information" class="middle">

            <ul>

                <li><a
href="index.php?aux_page=aux1#about">{$smarty.const.ADMIN_ABOUT_PAG
E}</a></li>

                <li><a
href="index.php?aux_page=aux1#grafik">{$smarty.const.ADMIN_TIMES}</a><
/li>

                <li><a
href="index.php?contact">{$smarty.const.STRING_CONTACT_INFORMATIO
N}</a></li>

                <li><a
href="index.php?aux_page=aux1#adress">{$smarty.const.STRING_ADRESS_IN
FORMATION}</a></li>

                <li><a
href="index.php?aux_page=aux2">{$smarty.const.ADMIN_SHIPPING_PAGE}<
/a></li>

                <li><a
href="index.php?sitemap">{$smarty.const.ADMIN_SITE_MAP}</a></li>

                <li><a href="price.xls"> MS Excel</a></li>

            </ul>

        </div>

        <div class="bottom">&nbsp;</div>

```

</div>

</div>

<div id="column_right">

<div id="module_cart" class="box">

<div class="top">{\$smarty.const.CART_TITLE}</div>

<div class="middle">

<div id="cart_info" style="text-align: center;">{include
file="shopping_cart_info.tpl.html"} </div>

</div>

<div class="bottom"> </div>

</div>

<div style="text-align: center">

</div>

<!-- Start of hits -->

{if \$hits_to_show}

<div class="box">

```

        <div class="top">{$smarty.const.PRODUCTS_BEST_CHOISE}</div>

        <div class="middle">

{include file="hits.tpl.html"}

        </div>

        <div class="bottom">&nbsp;</div>

</div>

{/if}

<!-- eof hits -->

<!-- votes -->

{if $smarty.const.CONF_VOTES_ON == 1 && ($vote_is || $vote_res)}

        <div id="votes" class="box">

                <div class="top">{$smarty.const.STRING_VOTE}</div>

                <div class="middle">

                        <div id="votes_info" style="text-align: center;">

<form method="post" action="index.php" id="votesform">

                <table style="width: 100%" cellpadding="5px">

                        <tr style="text-align: left">

                                <td>

                                        <b>{$vote_is[0][1]}{$vote_res[0][1]}</b>

```

```

        <input type="hidden" name="vote_send" value="{ $vote_is[0][0]}" />

    </td>

</tr>

{if $vote_res}

{section name=i loop=$vote_res}

    <tr style="text-align: left">

        <td><div                                style="background:
#{$smarty.const.CONF_VOTE_COLOR}; white-space: nowrap; height: 15px;
margin:                2px;                text-align:                left;                width:
{$vote_res[i][6]*160/100+10|string_format:"%d"}px">{$vote_res[i][4]}&nbsp;&nbsp;&nbsp;&
&nbsp;&nbsp;&nbsp;&{$vote_res[i][6]}%</div></td>

        </tr>

    {/section}

{else}

{section name=i loop=$vote_is}

    <tr style="text-align: left">

        <td><input    type="radio"    name="vote"    value="{ $vote_is[i][3]}"
/>&nbsp;&nbsp;&nbsp;&{$vote_is[i][4]}</td>

        </tr>

    {/section}

    <tr style="text-align: left">

        <td style="text-align: center">

```

```

                <a                                onclick="$('#votesform').submit();"
class="button"><span>{$smarty.const.ADMIN_VOTES_SEND}</span></a>

            </td>

        </tr>

    {/if}

</table>

</form>

</div>

</div>

<div class="bottom">&nbsp;</div>

</div>

{/if}

<!-- eof votes -->

</div>

<div id="content">

    <!-- Start of content -->

    {include file="$main_content_template"}

    <!-- eof main content -->

</div>

<div id="footer">

```

```
<div class="div1">{* 
*}&nbsp;</div>
```

```
<div class="div2">Powered By <a href="http://www.shop-
script.ru/">habib@inbox.ru</a><br /><a href="http://diplom.ru/">diplom.uz</a>
&copy; 2010</div>
```

```
</div>
```

```
</div>
```

```
</body>
```

```
</html>
```